

Вікторія Юріївна Цебинога,*курсант Харківського національного університету внутрішніх справ;**ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7500-3378>***ОБОРОТОЗДАТНІСТЬ ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА**

Пануюча концепція цивільного права, як в Україні, так і за її межами, базується на тому, що об'єкти авторського права не є оборотоздатними. Оборотоздатними є лише майнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності. Така наукова позиція знайшла своє пряме відображення у цивільних кодексах деяких країн пострадянського простору (див. напр. ч. 4 ст. 129 Цивільного кодексу (далі – ЦК) Російської Федерації). А ЦК Республіки Білорусь взагалі не розглядає результати інтелектуальної діяльності у якості об'єктів цивільного права. Такими, відповідно до ст. 128 ЦК Республіки Білорусь є виключні права на результати інтелектуальної діяльності. Саме вони (права) і є оборотоздатними (ст. 129 ЦК Республіки Білорусь). Щодо вітчизняного законодавства, то ЦК України прямо не закріплює вказану концепцію, але вона традиційно визнається як в теорії права, так і в правозастосуванні.

Разом з тим, застосувавши до наведеної вище традиційної позиції метод альтернатив, ми вважаємо, що саме об'єкти авторського права є оборотоздатними.

Така точка зору може бути обґрунтована наступним чином.

1. Відповідно до ч. 1 ст. 433 ЦК України, об'єктами авторського права є твори. А як зазначав В. І. Серебровський, твір – це сукупність ідей, думок і образів, які отримали в результаті творчої діяльності автора своє вираження в доступній для сприйняття людськими почуттями конкретній формі, що допускає можливість відтворення [1, с. 32]. Таким чином, об'єкт авторського права – це ті ідеї, думки, образи, які виникли у свідомості автора та були ним виражені у формі, доступній для сприйняття людськими почуттями, тобто на матеріальному носії, що дозволяє відтворити ці ідеї, думки, образи свідомістю осіб, які їх сприймають.

2. Загально відомо, що оборотоздатність – це здатність об'єктів цивільного права знаходитися у цивільному обороті (залучатися до обороту). Залежно від ступеня оборотоздатності поділяється на три види: вільна оборотоздатність (здатність вільно знаходитися в обороті), обмежена оборотоздатність (здатність знаходитися в обороті лише між певними суб'єктами або в певному порядку), не оборотоздатність (не здатність знаходитися в обороті або завдяки своїм природнім властивостям, або завдяки приписам законодавства).

Оборотоздатність визнається лише за об'єктами цивільного права. Причому, це одна з їх обов'язкових властивостей. Тобто кожен об'єкт має одну із трьох ступенів оборотоздатності. І, як справедливо зазначає В. А. Белов, цивілісту важливо знати не тільки те, що той або інший матеріальний чи нематеріальний субстрат є об'єктом цивільних прав (правовідносин), а й те, чи є він об'єктом цивільного обороту. Перше необхідно для того, щоб визначити зміст правовідносин, які могли б скластися з приводу відповідного об'єкта. Друге – для того, щоб визначити коло фактичних обставин, які є або не є підставами для динаміки (руху) таких правовідносин [2].

Таким чином, якщо кожен з об'єктів цивільного права має один з трьох ступенів оборотоздатності, а об'єкти авторських прав є об'єктами цивільних прав, то і об'єкти авторських прав мають один із ступенів оборотоздатності, а отже, оборотоздатні.

3. Із багатьох, наведених у юридичній літературі визначень, на нашу думку найбільш вдалим є те, в якому пропонується під цивільним оборотом розуміти правомірне відчуження або перехід об'єктів цивільного права від однієї особи до іншої [3, с. 330–331]. Воно поєднує у собі і динаміку благ (відчуження та перехід), і динаміку прав (правомірність, яка відбувається у вигляді правонаступництва, спадкування, іншому порядку).

Динаміка об'єкта дозволяє одній особі задовольнити свої потреби за рахунок того, що належить або належало іншій особі. правонаступництво, спадкування, інший порядок (динаміка прав) оформляють правомірність доступу до об'єкта, за допомогою якого буде задоволена потреба.

4. Виходячи із вищевизначеного розуміння цивільного обороту можна з упевненістю стверджувати, що об'єкти авторського права є невідчужуваними благами [4, с. 31]. Відчуження для даного об'єкта означало б зміну монополії, що було б помилковим. Адже в результаті відчуження відбувається не просто зміна стану присвоєності того чи іншого блага, а останнє стає чужим для відчужувача і своїм для набувача. Авторство ж, як визнаний на основі закону факт приналежності твору, завжди вказує на те, що він (твір) належить особі, яка його створила. Відчужуваним є лише носій твору як предмет матеріального світу.

На відміну від відчуження, в результаті переходу об'єкт не стає чужим для особи, якій він належить. Саме у такий спосіб відбувається оборот об'єктів авторського права. Наприклад, змодельюємо таку ситуацію. Автор написав (створив) казку (твір). Видавець прочитав її, сприйняв. Оцінивши позитивну корисність, останній надрукував певну кількість примірників і поширив твір. Покупець матеріального носія, в якому втілено твір (покупець книги, наприклад), теж прочитав її та переказав на ніч своїй дитині.

У змодельованій ситуації можна спостерігати не тільки за динамікою (рухом) нематеріального блага (об'єкта авторського права), а й за особливостями такої динаміки. Так, в результаті творчої діяльності у свідомості автора виникли певні ідеї, думки, образи, які у сукупності представляють казку. Він виразив їх на матеріальному носії (у рукописі). Саме з цього моменту вважається, що об'єкт авторського права створено. Видавець, отримавши рукопис, ознайомився з ним. Його свідомість відтворила ідеї, образи, думки автора, оцінила їх. Видавець втілює сприйняту ним казку (твір) на матеріальному носії (у книзі). Свідомість особи, яка купила книгу (отримала правомірний доступ) та прочитала її, також відтворила ту сукупність ідей, думок та образів, яка колись виникла у свідомості автора. В результаті переказу казки дитині, її свідомість також сприйняла цю сукупність. Таким чином, спостерігається рух нематеріального блага від творця до дитини. При цьому, на відміну від речей, твір, як нематеріальне благо, здатен множитися. Переходячи від однієї особи до іншої, він не зникає у тієї особи, яка його передає. Ця особливість нематеріальних благ, та їх відмінність від матеріальних, в юридичній літературі дуже вдало ілюструється на прикладі з яблуками. Так, якщо в Андрія та Миколи є по одному яблуку і вони обмінюються ними, то у кожного з них залишиться по одному яблуку. Але якщо в Андрія та Миколи є по одній ідеї і вони обмінюються ними, то у кожного з них стане по дві ідеї. Причому, самих ідей не стане чотири.

Таким чином, твори, як об'єкти авторського права, здатні переходити від однієї особи до іншої. Але, на відміну від предметів матеріального світу, вони здатні множитися, а тому, в результаті переходу, не зникають у особи, яка їх передає (надає доступ до них).

5. Оскільки цивільний оборот це не тільки динаміка об'єктів, а й прав на них, то для визначення оборотоздатності об'єктів авторського права необхідно виявити таку динаміку

прав. Адже, як справедливо зазначається у юридичній літературі, без правового оформлення (руху прав) фактичний оборот будь-яких об'єктів не здатен відобразити сутність цивільного обороту. І така динаміка існує. Більше того, її існування не викликає сумнівів ні в теорії права, ні в правозастосуванні, ні в правореалізації. Сучасна доктрина цивільного права та чинне законодавство України виходять з того, що в результаті цивільного обороту від однієї особи до іншої переходять права (майнові, виключні) на результати інтелектуальної, творчої діяльності [5]. Тобто, права на результати інтелектуальної, творчої діяльності є від'ємними, оскільки навіть після смерті автора твір буде існувати, а майнові права на нього можна реалізувати шляхом правонаступництва або іншим чином.

Отже, здатність творів переходити від однієї особи до іншої та можливість правового оформлення такого переходу (за допомогою правонаступництва, спадкування, іншим чином) вказують на здатність об'єктів авторського права знаходитися у цивільному обороті. У свою чергу, здатність об'єктів авторського права знаходитися у цивільному обороті вказує їх оборотоздатність.

Список бібліографічних посилань

1. Серебровський В. И. Вопросы советского авторского права. М. : АН СССР, 1956. 284 с.
2. Белов В. А. Объект субъективного гражданского права, объект гражданского правоотношения и объект гражданского оборота: содержание и соотношение понятий // Объекты гражданского оборота : сб. ст. / отв. ред. М. А. Рожкова. М. : Статут, 2007. С. 70.
3. Сліпченко А. С. Поняття «цивільний оборот» // Проблеми цивільного права та процесу : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. світлій пам'яті проф. (Харків, 19–20 трав. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Харків. обл. осередок Всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України». Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2017. С. 330–331.
4. Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации. М. : Теис, 1996. 704 с.
5. Гоцанюк О. І. Оборотоздатність майнових прав на об'єкти промислової власності в Україні : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2017. 20 с.

Одержано 10.04.2018